

Prof. dr. sc. Marta Dobrotkova

BITKA PRI TRNAVE V ROKU 1704 A FRANTIŠEK II. RÁKOCI

Na začiatku 18. storočia sa Uhorsko zmietalo v mnohých politických, spoločenských a náboženských rozporoch. Habsburgovci sa usilovali o upevnenie centrálnej moci, čo však nevyhovovalo mocenským záujmom uhorskej šľachty, ktorá v podstate viac ako sto rokov bojovala za svoje práva. Vykonávatelia politiky habsburského dvora zrušili stavovskú ústavu a ukončili činnosť jej právnických ustanovizní. Obyvateľstvo bolo sužované daňovým systémom a stupňujúcimi sa nárokmi vojenskej okupácie, čiže rovnako napäté boli aj vzťahy medzi šľachtou a ostatnými obyvateľmi, pretože značná časť nákladov dlhotrvajúcej vojny¹ ležala na pleciah obyvateľstva.

Rákoci považoval politiku stavov opierajúcu sa o cisársky dvor za beznádejnú. Na jeseň roku 1698 sa začala organizovať nová aristokracia na čele s Mikulášom Berčénim. 1. novembra 1700 prezradil francúzsky emisár F. J. Longueval vo Viedni obsah listu Františka II. Rákociho adresovaný v mene nespokojných sprisahancov francúzskemu kráľovi Ľudovítovi XIV. List obsahoval žiadosť o podporu, čo bolo zrejme dôvodom na zatknutie Františka II. na jar 1701 vo Veľkom Šariši a následné uväznenie Rákociho vo Viedenskom Novom Meste. Po úteku z väzenia sa Rákoci ukrýval v Poľsku a nadviazal kontakty s francúzskym kráľom. V poľskom exile vydal pre uhorské obyvateľstvo manifest, ktorým ho vyzval do boja za slobodu.²

Povstanie vedené uhorským magnátom Františkom II. Rákocim (1703-1711) bolo najväčším, ale zároveň najkomplikovanejším z protihabsburských povstaní. Vošlo do dejín pod názvom *kurucká vojna*, pretože povstalcov nazývali kurucmi a ich protivníkov z radov cisárskeho vojska *labancami*. Povstanie malo v podstate rovnaké ciele ako predchádzajúce

¹ V krajine vládol Leopold I. (1657-1705), ktorý sa zúčastnil bojov o španielske dedičstvo. V rokoch 1683-1699 uskutočnila oslobodzovacia vojna proti Turkom a v rokoch 1701-1715 začala opäť vojna o španielske dedičstvo medzi francúzskym kráľom Ľudovítom XIV. a Leopoldom I.

² Manifest vyzýva všetkých milovníkov vlasti – šľachticov i nešľachticov, aby sa chopili zbrane a v spoločnom boji obnovili dávnu slávu uhorského národa a to aj za cenu preliatia krvi. Text Brezanského manifestu uverejňujeme v prílohe.

protihabsburské hnutia,³ ale vyznačovalo sa aj charakteristickými znakmi. Vypuklo v časoch, keď turecké nebezpečenstvo bolo už zažehnané. Stalo sa však súčasťou celoeurópskeho konfliktu – vojny o španielske dedičstvo medzi Bourbonovcami a Habsburgovcami. Rákoci dúfal, že mu príde pomoc zo zahraničia, najmä z Francúzska, prípadne z Poľska, Sliezska alebo zo Švédska.⁴ Náboženská otázka, ktorá bola v predchádzajúcich protihabsburských vystúpeniach aktuálna – bola tentokrát potlačená.⁵ Rákociho povstanie vyrástlo zo širšieho hnutia odporu poddaných, ktorí ho v začiatkoch podporovali alebo s ním sympatizovali. Spočiatku malo nielen protihabsburský, ale najmä protifeudálny charakter. Hlavným stimulom poddaných bol Rákociho patent z 28. augusta 1703, ktorým oslobodzoval poddaných počas služby v kuruckom vojsku od všetkých zemepanských dávok a povinností, rátając do toho i vlastné ženy a deti.⁶ Finančne pomohol povstaniu francúzsky kráľ i poľskí veľmoži, čo umožnilo Františkovi II. Rákocimu najat' niekoľko sto žoldnierov a na jeho výzvy sa do vzbury zapojili tisícky nespokojencov z radov šľachticov i poddaných. V priebehu júla a augusta roku 1703 sa povstanci zmocnili väčšiny hradov a miest v severovýchodnej časti Uhorska. V septembri sa im podarilo získať banské mestá, čo podnietilo cisársky dvor zorganizovať proti kurucom vojenskú výpravu. Pod vedením generála L. Schlicka a Š. Forgáča sa im podarilo pri Leviciach rozohnať kurucké oddiely a opätovne získať stredoslovenské banské mestá. Pri Zvolene sa však kurucké vojská pod vedením M. Berčéniho vyznamenali a cisárske vojsko porazili. Do konca roka sa im podarilo obsadiť takmer celé Slovensko okrem Bratislavy, Košíc, Prešova, Trenčína, Nitry, pevností Leopoldov, Nových Zámkov a Komárna. Koncom roku 1703 už Rákoci velil asi 30-tisícovému vojsku a o tri roky neskôr malo jeho vojsko, podľa triezvych odhadov, 80 tisíc vojakov⁷.

³ Medzi protihabsburské povstania zaraďujeme povstanie Štefana Bočkaia, Gabriela Betlena, Juraja I. Rákociho, Imricha Tököliho i Vešeléného sprisahanie. Cieľom prvých troch bolo vytvorenie uhorského štátu nezávislého od Habsburgovcov na čele so sedmohradským kniežaťom. Tököli, podporovaný Turkami a František II. Rákoci, dúfajúc v pomoc Francúzov, chceli podľa maďarských historikov vybudovať samostatný nezávislý maďarský štát.

⁴ Orientácia na Poľsko sa ukázala jako nereálna, pretože poľský kráľ Augustín II. prehral vojnu so švédskym kráľom Karolom XII. o zabezpečenie baltských obchodných ciest.

⁵ V tomto povstaní sa pod kuruckými zástavami zjednotili všetci obyvatelia bez ohľadu na spoločenské postavenie, národnosť a náboženstvo – v predchádzajúcich povstaniach išlo o vystúpenia protestantov.

⁶ Dangl, V.: Slovensko v zrkadle kuruckého odboja (1). In: *Historická revue* 9/ 99, s. 7. Motivujúci patent bol pre zbedačený ľud obrovskou výzvou, pretože povstanie vyrástlo z odporu utláčaných, ktorý sa búril aj na miestach, kam sa ešte kurucké vojsko nedostalo.

⁷ Dangl, V.: *Bitky a bojiská*. Bratislava, 1984, s. 159.

Začiatkom roku 1704 musel viedenský dvor vykonať najnutnejšie kroky, aby na čas zastavil katastrofálny vývin udalostí v Uhorsku, pretože sa takmer celá krajina pridala na stranu Rákociho a stotožnila sa s jeho požiadavkami. Do Uhorska bol povolaný Eugen Savojský, ktorý na cisárov príkaz opustil talianske bojisko a prišiel do hlavného mesta krajiny do Bratislavy, aby zreorganizoval zvyšky cisárskeho vojska. Odvolal generála Schlicka z funkcie vrchného veliteľa vojenských síl a na jeho miesto dosadil Siegberta Heistera.⁸

Trnava a jej okolie sa stalo centrom diania v súvislosti s povstaním Františka II. Rákociho v roku 1704. Už v januári vyšiel v Trnave v latinčine a maďarčine politický manifest Františka II. Rákociho s názvom *Obnovili sa rany slávneho Kráľovstva uhorského*.⁹ Bol antedatovaný na 7. júna 1703. Manifest bol určený zahraničiu a časti uhorskej šľachty, ktorá sa ešte nepridala na stranu povstalcov. Vyzýval obyvateľov kresťanských krajín, aby vystúpili proti Habsburgovcom. Autorom manifestu bol kancelár Františka II. Rákociho Pavol Rádaj. Spis obsahoval všetky priestupky, ktorými sa viedenský dvor opakovane previnil voči Uhorsku. Bolo to predovšetkým narušenie slobôd krajiny prijatím zákonov z roku 1687, ktorými sa odstránila možnosť slobodnej voľby kráľa, ako i možnosti ozbrojeného odporu voči panovníkovi a zavedenie dedičného panovania Habsburgovcov v Uhorsku. Spis napádal skutočnosť, že vláda v krajine bola v rukách Dvorskej rady a domáce stavy boli z nej vylúčené. Uhorská šľachta sa manifestom sťažovala, že jej neboli vrátené majetky na územiach oslobodených spod vlády Turkov, ale že sa zväčša dostali do rúk cudzincom. Manifest napadol aj neobyčajné zvýšenie daňových bremien, čo malo za následok ožobráčenie ľudu i krajiny. Spis vzniesol obvinenie, že sa prestali zvolávať sudy a v krajine zavládlo bezprávie. Manifest kritizoval nepriznanie slobody náboženstva protestantom, ako aj udeľovanie vysokých cirkevných hodností cudzincom. Autori protestovali proti nezvolávaniu krajinského snemu a vláde cudzozemských úradov. Manifest protestoval proti uväzneniu Františka II. Rákociho.¹⁰ Akiste aj zásluhou manifestu sa pod kuruckými zástavami zjednotili všetci obyvatelia bez ohľadu na spoločenské postavenie, národnosť a náboženstvo, veď samotný František II. Rákoci, rovnako ako Mikuláš Berčeni¹¹ i Alexander Károli boli katolíci.

⁸ Mrva, I.: Kurucká vojna na Slovensku a jej dôsledky v r. 1704-1711. In: *Historický časopis*, 44, 1996, 4, s. 585.

⁹ „Recudescunt vulnere inclity Regni Hungariae...“

¹⁰ *Kronika Slovenska 1*. Bratislava: Fortuna Print, 1998, s. 294.

¹¹ Mikuláš Berčeni bol rodákom z Hrádku na Tematínskom panstve. Študoval na Trnavskej univerzite, neskôr sa stal vojacom v službách palatína Pavla Esterházyho. S Rákociom ho spájali rovnaké názory, snaha zmeniť absolutistickú politiku Habsburgovcov.

Začiatkom roku 1704 sa takmer štyri pätiny krajiny nachádzali v rukách povstalcov. Na jar 1704 plánovalo cisárske vojsko očistiť západné Slovensko od kurucov. Cisársky generál A. Ritschan plánoval so svojím zborom postupovať zo Skalice, spojiť sa s jednotkami J. Pálfiho a spoločne s ním napadnúť kurucov, ktorí blokovali Leopoldov. Kuruci mali na Záhorí asi 1000 vojakov na čele s plukovníkom Ladislavom Očkaiom.¹² Generál Ritschan prešiel Malé Karpaty a utáboril sa pri Smoleniciach. O plánoch cisárskeho vojska sa kuruci dozvedeli, pomocou poslov sa informovali navzájom a pripravili cisárskym vojakom pascu. Očkai sledoval Ritschanov postup bez toho, aby na neho zaútočil, Károli mu mal zastat' cestu pod Smolenicami pri Trstíne a zablokovať prístup od juhu a aj Berčeni sa ponáhľal cez Trnavu k Smoleniciam.¹³ Kurucký veliteľ L. Očkai posilnil svoje vojsko o slovenských poddaných z brezovských a myjavských kopaníc i zo Záhoria a rozložil vojsko tak, aby uzavrelo ústupovú cestu na Skalicu. Cisárski prieskumníci informovali Ritschana o postupujúcom nepriateľovi, preto sa generál rozhodol vyhnúť sa boju a ustúpiť pod rúškom noci. V horských dolinách medzi Smolenicami a Jablonicou sa však odohral 28. mája 1704 krvavý nočný boj. Očkaiovi kuruci a sedliacki povstalci zaútočili na cisárske vojsko a vzápätí im pomohlo aj Károliho jazdectvo. Ritschan nariadil oddelenie jednej skupiny jeho vojska, ktorá pokračovala smerom cez hrebeň Malých Karpát na juhozápad, až sa napokon s veľkými stratami dostala do Rakúska. On sám ranený postupoval so skupinou približne 700 mužov do Jablonice, kde sa kurucom vzdal. Straty cisárskeho vojska dosiahli takmer 4000 mužov a 700 ich padlo do zajatia. 600 z nich sa neskôr dalo najat' do Berčeniho kuruckého vojska. Do rúk povstalcov padla aj nemalá vojenská korisť.¹⁴

Víťazstvo povstalcov v bitke pri Smoleniciach malo veľkú morálnu vzpruhu nielen pre celkový rozvoj kuruckého odboja na našom území, ale vplývalo aj na slovenské obyvateľstvo, ktoré sa na víťazstve výrazne podieľalo. Víťazstvo pri Smoleniciach umožnilo povstalcom kontrolovať celé západné Slovensko a mohli podnikat' výpady do Rakúska a na Moravu.¹⁵

Na jeseň roku 1704 sa Rákoci zdržiaval v Hlohovci. Pripravoval vojenské akcie, cieľom ktorých bolo najmä obsadenie pevností Leopoldov a Nové Zámky. Nové Zámky kapitulovali v noci zo 16. na 17. novembra 1704. Po tomto úspechu sa Rákoci rozhodol dobyť aj Leopoldov, ktorý bránil

¹² Ladislav Očkai študoval na jezuitskom gymnáziu sv. Vojtecha v Trnave. Po skončení tretieho ročníka ušiel z Trnavy a ako 15-ročný vstúpil do husárskeho pluku Jána Pálfiho.

¹³ Dangel, V.: Víťazstvo kurucov pri Smoleniciach 28. mája 1704. In: Historická revue, roč. X, 1999, č. 10, s. 10 – 11.

¹⁴ Cit. 11, s. 11.

¹⁵ Mrva, I.: Povstanie Františka II. Rákociho na území Bratislavskej stolice. In: Archivum Sala. Ročenka I. Šaľa, 2004, s. 58.

plukovník Schwarzenau. Na pomoc Leopoldovu sa však vydal aj generál Siegbert Heister,¹⁶ ktorému sa podarilo získať posily z Bavorska a Štajerska. Rákoci ponechal časť vojska pri Leopoldove a s druhou sa presunul do Vlčkoviec, kde očakaval Heistera a mienil zastaviť jeho postup na Leopoldov.

Kuruckí vyzvedači sledovali pohyb Heistera, jeho prechod cez Moravu a usudzovali, ktorým smerom by sa mal uberať na Leopoldov. Z troch možností postupu správne predpokladali, že si zvolí trasu prechodu Malými Karpatami cez Studienku, Marianku, Raču a potom bude pokračovať buď smerom na Trnavu alebo Sereď a preto sa Rákoci rozhodol postaviť sa Heisterovi na odpor v okolí týchto 2 miest – potreboval miesto, ktoré by vyhovovalo predovšetkým jazdecku a rovina všade okolo Trnavy veľmi zodpovedala jeho predstavám, preto sa rozhodol, že Heistera zastaví medzi Trnavou, Cíferom a Sereďou. Na návrh Berčéniho určili miesto stretu vo Vlčkovciach, kde si kuruci rozložili svoj tábor a aj určovali stratégiu a taktiku postupu. Berčéni mal za úlohu vo vhodnej chvíli predbehnúť Heistera a sledovaním postupu cisárskeho vojska z oboch strán boli poverení Očkai a Ebecký.¹⁷

Heister si skutočne zvolil predpokladanú trasu a 21. decembra už oddychoval v Rači, odkiaľ pokračoval do Pezinka a Modry. Berčéni ho predišiel z Perneku do Modry a odtiaľ, s úmyslom obísť Heistera, pokračoval cez Doľany, Dlhú a Krupú do Špačiniec a do Vlčkoviec, aby všetkých informoval, že Heister nejde smerom na Sereď, ale na Trnavu.¹⁸ Na Štedrý večer dorazil do Vlčkoviec aj Rákoci s vojskom odveleným od Leopoldova a prevzal hlavné velenie nad kuruckými vojenskými silami. Cisársky tábor sa usadil v Ružindole. Obe vojská boli od seba vzdialené zhruba 14-15 km.¹⁹ Na porade kurucov 25. 12. sa dohodli, že kurucké vojsko bude postupovať z Vlčkoviec smerom na Trnavu a Heistera donútiť k boju na otvorenom priestore medzi Trnavou, Bielym Kostolom a Hrnčiarovcami. Rákoci sa chcel presunúť na miesto boja ešte za tmy, aby si stihol ráno miesto poriadne prezrieť, ale Berčéni ho od toho odhovoril. Miesto, ktoré si Rákoci vybral k boju, bola priemere 3 km široká a 6 až 7 km dlhá zvažujúca sa rovina pred mestom. Východný okraj bojiska tvoril potok Trnávka, na západnom okraji ležalo údolie potoka Parná.

¹⁶ Mrva, I.: Kurucká vojna na Slovensku a jej dôsledky v rokoch 1704-1711. In: Historický časopis, 44, 1996, č. 4, s. 585 – 594.

¹⁷ Markó, A.: A nagyszombati csata. In: Századok, 67, 1933, s. 279 – 280. Okrem sledovania ich úlohou bolo aj napádať a čiastočne oslabiť Heisterovo vojsko.

¹⁸ Cit. 15, s. 283.

¹⁹ Cit. 15, s. 284.

Po bitke dal Rákoci vyhotoviť 2 náčrty tak o členení, ako aj postavení kuruckého i cisárskeho vojska.²⁰ Podľa týchto nákresov sa bitky pri Trnave zúčastnili nasledovné kurucké pluky: jazdectvo, ktoré tvorili husárske pluky Ladislava Očkaia, Juraja Andrášiho, Štefana Budaja, Štefana Godu a Štefana Baloga, jaský pluk dragúnov a pluk Esterháziho, pluk dvorských karabiniérov, husársky pluk Gabriela Gécioho, župné husárske vojsko, šomodskí husári, husársky pluk Jána Deáka z Rábu, pluk Františka Deáka, Imricha Ilošvaja a Štefana Ebeckého. Dohromady to bolo 15 plukov, z ktorých každý mal po 800 vojakov, čiže spolu 12 000 mužov. Druhú časť vojska tvorili pešiáci - pešie prápory: oddiel nemeckých pešiakov Scharudiho, oddiel hajdúchov Andreja Náradiho zo Žitného ostrova, prápor miškolských hajdúchov, kniežací prápor pod vedením Berčeniho, hajdúske oddiely Šándora Farkaša a Jána Šretera, nemecký peší oddiel Bremera, prápor francúzskych granátnikov, hajdúsi Tomáša Eseho a dvorský prápor kniežat'a Rákociho a oddiel Pavla Bokroša. Počet peších práporov bol tiež 15 po 520 vojakov, čo bolo 7800 pešiakov. Čiže Rákoci mal k dispozícii 12 000 jazdcov, 7 800 pešiakov, čiže spolu takmer 20 000 bojovníkov, ale iba 6 diel. Heisterove sily boli v počte mužov približne rovnaké, ale mal štyrikrát viac diel (24). O bojovom postavení a sile kurucov, ale aj o ich ofenzívnych zámeroch informoval Heistera deň pred bojom jeden zbeh, čo mu prišlo mimoriadne hodilo, lebo sa obával početnej prevahy kurucov.²¹

Heister postavil svoje vojsko čelom k Trnave medzi Kamenným mlynom a Hrnčiarovcami pred potokom Parná v tvare pozdĺžneho štvoruholníka: v prvom šíku jazdectvo a jazdecké a pešie oddiely stáli miešane. Uprostred stála väčšina delostrelectva a na krídlach ďalšie delá. V druhom šíku sa nachádzali taktiež jazdecké a pešie jednotky a medzi dvomi šíkmi na časti ľavého krídla pod ochranou jazdectva stál zásobovací vojenský oddiel. Na krídlach dvoch hlavných šíkov na oboch stranách stáli po 2 pešie a po 2 jazdecké čaty a uzavierali pravidelný štvoruholník. Za chrbtom druhého šíku čakalo ešte 10 jazdeckých rot ako záloha. Celé vojsko sa počas bitky delilo na 4 brigády, ktoré viedli 4 plukovníci Viard, de Vent, Wachtendonk a Dillher. S postavením vojska bol Heister hotový na poludnie, približne v rovnakom čase ako Rákoci na vyvýšenine pred Trnávku.²²

²⁰ O rozmiestnení oboch vojsk v bitke pri Trnave sa zachovala perokresba A. Károlyho, ktorú uverejnil H. Radváni v publikácii *Stará Trnava v obrazoch* (Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1994) na s. 77 a s najväčšou pravdepodobnosťou vychádza z Rákociho náčrtov.

²¹ Cit. 15, s. 289.

²² Bell, M.: *Notitia Hungariae novae Historico-Geographica. Pars II., Tomus II., Vienna 1736, s. 64-65. Hic demum aciem instruere placuit, latus aleterum mola, piscina aletrum praecingente: a tergo amnis Parna, exiguo quidem, sed lacustri alueo, diffundebatur: frontem, quae in hostem prospiciebat, militare aliquot machinae et instructa more*

Rákoci chcel pôvodne rozostaviť svoje vojsko tiež vo viacerých líniách, čo potvrdzuje skutočnosť, že stred vojska – pešiáci – boli v troch líniách a pravdepodobne aj krídla sa mali členiť na viacero línií. No nestalo sa tak. Ani Esterházi, ani Berčení nedali pokyny na postavenie do viacerých šíkov.²³ Kuruci sa rozostúpili na západ od potoka Trnávka, chrbtom k hradbám mesta, rozťahnutí v tvare kosého, alebo ako napísal Bel doslova – *rohatého polmesiaca rozťahnutí pravým rohom na sever a ľavým na juh*.²⁴ Uprostred stáli Rákociho pešiáci v dvoch líniách a medzi nimi 6 diel. Na ľavom krídle 1. línie stál oddiel nemeckého žoldniera Scharudiho, vedľa oddiel Andreja Ňarádiho zo Žitného ostrova, v strede hajdúsi z Miškolca, pluk palatína Berčeního, hajducké pluky Šretera a Farkaša, na pravom krídle pešiáci Nemca Brumera a prápor francúzskych granátnikov. Za delami stáli pluky Tomáša Eseho a Bokroša a ako najsilnejšia záloha Rákociho dvorné pluky. K tomuto trupu sa pripojilo sprava jazdeckvo Berčeního – jazda karabinierov v jednej línii, husárske pluky Gabriela Géciho, niekoľko župných plukov – pluky Františka Deáka a Imricha Ilošvaja a úplne na okraji husárske pluky Štefana Ebeckého. Naľavo od prápóra Nemca Scharudiho sa rozvinula jazdecká čata Esterháziho, potom husárske dragúnske roty Štefana Baloga, Štefana Godu, Štefana Budaja, Juraja Andrášiho a na samom okraji pluky Ladislava Očkaiho.²⁵

Po úvodnom útoku kuruckých vojsk na ľavé krídlo cisárskych vojsk, ktorý začalo Berčeního jazdeckvo na čele s plukom Štefana Ebeckého, sa zdalo, že víťazstvo pripadne na ich stranu. Kuruci boli jednoznačne v prevahe. Zmocnili sa časti protivníkových diel. Útok jazdeckva bol podporovaný pechotou. Cisárskemu vojsku hrozila porážka a Heister už pomaly myslel na ústup, pretože nápor prelomil pravú líniu cisárskych vojsk. Bitka však prebiehala nekoordinovane. V samotnom boji sa kurucké oddiely rozdrobili,

castrensi, breuium hastarum sepes, praemuniebat. Distributus in alas quantuluscunque miles, dici nequit, quanto ardore, classicum cani, duces rogarit. Certe enim, insignem fuisse paucitatem, eamque, itineribus festinatis, hinc atque illinc, aegre corrogatam, constabat apud omnes. Porovnaj Markó, A.: Nagyszomati csata. In: Századok 67, 1933, s. 401-429.

²³ Markó, A.: Nagyszomati csata. In: Századok 67, 1933, s. 401-429.

²⁴ Bell, M.: Notitia Hungariae novae Historico-Geographica. Pars II., Tomus II., Viena 1736, s. 64-65. ...*Rákoczius educit et ipse exercitum, cumque ad passus circiter mille, obuiam Heistero processisset, aciem, plus triginta mille capitibus centam, pro vrbis moenibus, corniculantis lunae specie, instruit; cornu dextro in aquilonem, in meridiem sinistro, porrectis.* Dielo Mateja Bela Trnave v súčasnosti skúma Erika Juríková.

²⁵ Na zachovanej perokresbe náčrtu rozostavenia oboch protivníkov bitky pri Trnave spolu s legendou je možné identifikovať bojové postavenie oboch vojsk – porovnaj Dobrotková, M.: Bitka pri Hrnčiarovciach. In: Hrnčiarovce nad Parnou, 2003, s. 44 alebo Radváni, H.: Cit. 18, s. 77.

vymkli sa veleniu a niektoré jednotky začali plieniť zásobovacie oddiely.²⁶ K tomu prispela aj zrada Scharudiho oddielu, ktorý sa pridala k cisárskemu vojsku. Pretrhnutie línie na strane kurucov bol signál pre protiútok a jeho logickým dôsledkom bola Scharudiho zrada. Heister zaútočil na kuruckú pechotu a Berčeniho jazdeckto. Zatlačené pravé krídlo kurucov sa dalo na útek. Na ľavom krídle bojovalo jazdeckto Antona Esterháziho a husárske pluky Ladislava Očkaia, Andrášiho a Baloga, ktoré sa tiež pustili do plienenia a o bitke bolo v podstate rozhodnuté. Rákoci ustúpil k Šintave a Heister ako víťaz vtiahol do Trnavy. Kurucké straty v bitke neboli vyššie ako 400 mužov, na strane cisárskeho vojska bola zaznamenaná strata asi 600 mužov.²⁷ Mŕtvych kurucov pochovali v blízkosti hrnčiarovského mlyna františkáni z Trnavy, ktorí na miesto ich posledného odpočinku umiestnili tri drevené kríže. V roku 1806 posvätil bývalý hrnčiarovský farár Martin Paľovič nový kamenný kríž, ktorý dala na pamiatku kurucov postaviť vdova po Martinovi Lieskovskom Judita Lieskovská.²⁸

Bitka pri Trnave mala smutný epilóg. S. Heister dal všetkých ranených a chorých kurucov, ktorých našiel v Trnave, nemilosrdne pozabíjať.²⁹ Na počesť víťazstva cisárskeho vojska zazneli 28. decembra na poludnie salvy víťazstva³⁰ a v trnavskej katedrále – Dóme sv. Mikuláša dal odsľúžiť slávnostné Te Deum.³¹

Bitka pri Trnave presvedčila Rákociho, že bez regulárnej profesionálnej armády nemá vyhliadky na úspech. Kuruci si v bitke zmerali sily s hlavným cisárskym vojskom, ktoré viedol generál Siegbert Heister. Disciplinovanosť a vojenské skúsenosti stáli na vyššej úrovni ako Rákociho vojakov,

²⁶ Dangel.: Bitky a bojiská. Bratislava 1984, s. 159.

²⁷ O počte padlých sa správy historikov rozchádzajú. K. Thaly uvádza 200 padlých kurucov, B. Swietecký udáva 2000 hajdúchov a 200 Francúzov, A. Markó uvádza kurucké straty v počte 400 mužov a naposledy I. Mrva 600 mužov. A. Markó sa prikláňa k počtu 400 aj preto, že rovnaký počet udáva aj bratislavský podžupan Michal Sipeki. K rovnakému počtu dospel aj Š. Nemečkay autor Histórie farnosti Hrnčiarovce – Historia Parochiae Gerencser, rukopis ktorej je uložený v Archíve Rímskokatolíckeho farského úradu Hrnčiarovce nad Parnou, č. A-II-1.

²⁸ Archív Rímskokatolíckeho farského úradu Hrnčiarovce nad Parnou, č. A-I-3. Zbrankovič, J.: Projectum Canonicae Visitationes per P.P. Alexandrum a Rudna 1832. Documentum lapidae crucis ad viam Posoniensem. Haec crux per turbinem pauco poss annos decussa per filios viduae Lieszkovszkianos rursus reerectafuit. In fidem testor Joannes Zbrankovits Anno 1806 Die 15 Maji.

²⁹ Mrva, I.: Kurucká vojna na Slovensku a jej dôsledky v rokoch 1704 – 1711. In: Historický časopis, 44, 1996, č. 4, s. 594.

³⁰ Sasinek, F. V.: Rákociho zbúra na Slovensku 1703 – 1711. In: Slovenský letopis 1, 1876, s. 182.

³¹ Archív Rímskokatolíckeho farského úradu Hrnčiarovce nad Parnou, č. A-II-1. Nemečkay, Š.: Historia Parochiae Gerencser, 1835, s. 6.

ktorí sa na otvorenom poli nemohli porovnávať s vycvičenou cisárskou armádou. Kurucké vojsko pozostávalo z dobrovoľníkov nie vždy dostatočne vyzbrojených.³² Dobrovoľníci (*miles, spontanea*) sa verbovali prevažne z radov poddaných, z bývalých hradných vojakov a iba čiastočne z privilegovaných hajdúchov a iných vrstiev spoločnosti. Súčasťou Rákociho armády boli aj domáci žoldnieri (*stipendarii*) Tretiu doplňujúcu časť kurickej armády tvorili *statuti, novus, conductus*, hajdúsi. Vojensky najschopnejší boli cudzí žoldnieri z nemeckých, švédsko-poľských útvarov, či francúzskych oddielov.³³

Rákoci ako veliteľ v tejto bitke obstál, chcel sa aj sám postaviť na čelo bojov, keď sa frontová línia rozpadla, ale jeho najbližší spolubojovníci mu to nedovolili.³⁴ Dôvodom prehry bola najmä ľahostajnosť, nepozornosť a nedôslednosť na nižšej úrovni³⁵, ako aj zrada jedného z oddielov. Rovnako zohrala svoju úlohu aj prevaha delostrelectva, ako aj to, že kurucké vojsko stálo na krídlach iba v jednom bojovom šíku, čo pri pretrhnutí bojovej línie malo vplyv na ďalší negatívny vývoj bitky.

O bitke pri Trnave sa zachovala historická pieseň neznámeho autora, ktorú objavil Juraj Žudel.³⁶ Je dokladom toho, že široké ľudové masy stáli na strane kurucov a mnohých hrdinov z radov kurucov – v tomto prípade L. Očkaia – si ľud zidealizoval.³⁷ Očkai predstavoval kuruckého hrdinu, ktorý vošiel do povedomia širokých ľudových vrstiev a i malé deti sa hrávali na kurucov, kde nepriateľský tábor viedol Heister a kurucký Očkai.

Súčasná maďarská historiografia pokladá povstanie Františka II Rákociho za súčasť maďarského hnutia za nezávislosť a v tejto súvislosti je aj sám vodca povstania ponímaný ako maďarský národný hrdina. Rákoci bojoval za nezávislosť Uhorska, ale vychádzal najmä zo stavovského hľadiska

³² Gašparíková, A.: Povstanie Rákociho a Slovania. In: Sborník FFUK v Bratislave, roč. VII, č. 55. Bratislava 1930, s. 62.

³³ Dangel, V.: Slovensko v zrkadle kuruckého odboja (3). Bitka pri Trnave 26. decembra 1704. In: Historická revue, roč. XI, č. 1, 2000, s. 9.

³⁴ Markó, A. Cit. 21, s. 415.

³⁵ Markó, A.: A nagyszombati csata, s. 277.

³⁶ ŽUDEL, J. - Krajčovič, R. - Rudohradský, Š.: Slovenská historická pieseň o bitke pri Trnave v roku 1704. In: Slovenská archivistika, roč. I., 1966, č. 1, s. 103-121. Originál rukopisu historickej piesne o bitke pri Trnave je uložený v Slovenskom národnom archíve vo fonde Panstvo Červený kameň I. pod inventárnym číslom 2144/7.

³⁷ O Očkaiovi v bitke pri Trnave sa uznanlivo vyjadril aj sám Rákoci. Berčení ešte predtým napísal Rákocimu, že je pravým hrdinom Slovákov, je preto logické, že sa stal hrdinom historickej piesne a to i napriek tomu, že neskôr pri dobýjaní Nitry zradil a bol odsúdený na smrť. Jeho postava sa stala aj hlavným námetom románu Móra Jókaiho Milovaný až na popravisko.

a jeho uhorské vlastenectvo malo územno-politickú náplň.³⁸ Povstanie malo spočiatku nielen protihabsburský, ale aj protifeudálny charakter, pretože poddaní v ňom videli možnosť riešenia svojho ťažkého postavenia, v čom ich utvrzovali patenty o oslobodení spod zemepanských povinností. V prvých rokoch bola dôvera v povstanie veľká, čo prilákalo do radov kuruckého vojska tisíce poddaných a v niektorých jednotkách sa velilo po slovensky. Slováci mali výrazný podiel na víťazstve kurucov pri Smoleniciach a nebyť toho, že sa vrhli na zásoby nepriateľa³⁹ v bitke pri Trnave, pravdepodobne by aj táto skončila víťazstvom kurucov.

O bitke pri Trnave sa zachovala historická pieseň neznámeho autora, ktorú objavil Juraj Žudel. Je dokladom toho, že široké ľudové masy stáli na strane kurucov a mnohých hrdinov z radov kurucov – v tomto prípade L. Očkaia – si ľud zidealizoval. Očkai predstavoval kuruckého hrdinu, ktorý vošiel do povedomia širokých ľudových vrstiev a i malé deti sa hrávali na kurucov, kde nepriateľský tábor viedol Heister a kurucký Očkai.

PISEN

*Skodu welku poznala, uherska kragina neb gest spustatena
od Turka tyranna.*

*Ano na wsse strani, ti Turczu tyranni kterižo rabugi
tu uhersku žemi.*

*Kdiz Hayster nemeckzy, do Modri prityahel swug list gest
napisal a kuruczom poslav.*

*Chcete se braniti, anebo poddati uherscy wytyazi dagte my
wedety.*

*Ocskagy kapitan, nadherni mladi pan, ten list gest preczi-
tal, takto odpowed dal.*

*Chceme se braniti z nassimi wytyezi, Pane Yezu Kriste
bud nam na pomoci.*

*Ten Hayster nemeckzy, na to se rozchnewal z seogim
strassnim woyskem, k Ternawe pospichal.*

³⁸ Gašpariková, A.: Cit. 32, s. 79. Gašpariková tak usudzuje aj z korešpondencie Rákociho s Berčénim, kde sa Rákoci vyjadruje, že jeho nádejou je slovenské impérium a Berčéni mu tvrdí, že práve slovenské impérium mu chce zveriť.

Rovnakého zmyšľania bol aj historik Július Botto, ktorý opublikoval názor maďarského historika Csereyiho. Podľa Csereyiho nemali súčasníci Rákociho radi, lebo odmietal hovoriť po maďarsky a obvinil ho, že svoj národ (rozumej maďarský) zapredal: Botto, J.: Leopold I. a Fraňo Rákoci II. In: Slovenské pohľady 24, 1904, s. 699.

³⁹ Gašpariková, A.: Cit. 32, s. 62. Kuruckí dobrovoľníci sa po každej bitke rozpráhli odniesť si korisť. Podľa Gašparikovej si dokonca zvykli „odskočiť“ domov – pokosiť, požať obilie a podobne.

Ocskagi kapitan, nadherni pekni pan, ten tabor nemeczky, tri razi obehnal.

Ten Hayster nemeczku, welicze banoval, swich milich wojakuw, welicze lytowal.

Yesscže powidali, že wytyezuw neni, že su pochinuly, w teg franczuskeg zemi.

Nebudu veriti tomu, nigda wicze, ani rabowati, yuž nepugdu wicze.

Lebo mi zchinuli mi werni woyaczi, kteri se branili, až do krwi wsseczi.

Ty uherscy pani, zradu uczinili sedmihradske kniže, chitity su chteli.

Wi uhersci pani, nademnu ste zradni wi wsseczi zchinete a smrt podstupite, a slobodi wasse wssetki potratite.

Ty uhersci pani, w poli u Ternawi, Bohu dekovali, že odnesli hlawy.

Amen

BATTLE OF TRNAVA IN 1704 AND FRANCIS II RAKOCZI

Summary

The article deals with the Francis II Rákóczi Uprising / Frantisek II Rakoci / (1703 – 1711), especially with the events of the year 1704. In that year, a political manifest by Rákóczi Ferenc II / Frantisek II. Rakoci was published in Trnava with an appeal to the public for joining the rebels. Two important battles took place also near Smolenice a Trnava in 1704. Unlike the battle of Smolenice, which ended in victory, the battle of Trnava brought a sour defeat that was a result of little military experiences and a lack of discipline. In the battle of Trnava Rákóczi appeared in a position of the chief commander for the first time and we can say that he proved to be a good one. A historical song about the battle of Trnava by unknown author has been preserved. It is the evidence that the general public sided with rebels. Rákóczi fought for the independence of Hungary, his Hungarian patriotism had geographical and political content.

BITKA KOD TRNAVE GODINE 1704. I FRANJO II. RAKOCI

Sažetak

Predmet rada koji se prezentira, prema riječima autorice, najveći je i najkompliciraniji ustanak u Ugarskoj, a odvijao se pod vodstvom mađarskog magnata Franje II. Rakocija (1703.-1711.). Središte događaja u svezi s ustankom 1704. godine bila je Trnava, drevni slovački grad s okolicom, i mjesto Smolenice. Sam je ustanak započela nova aristokracija. Ustanak nije bilo samo protuhabzburške, već i protufeudalne prirode. Opravdanost ovakvog stava nalazi se u objavi patenta o oslobođanju ustanika od obveza prema zemaljskim gospodarima. U povijesti je poznat pod nazivom *kurucki rat*, dok su se protivnici *kuruca* iz redova carske vojske zvali *labanci*. Rakoci se uzdao u pomoć francuskog kralja i poljskih velikaša, dok su neki njegovi suborci tražili i pomoć Turaka. Iako je vojska ustanika u početku imala uspjeha i pružala snažan otpor jednakobrojnom neprijatelju – carskoj vojsci, odlučujuća bitka za ustanike je izgubljena. Tome su najviše pridonijeli izdaja njemačkih najamnika, koji su se naglo priklonili carskoj vojsci, i nerazumno ponašanje pojedinih odjela koji su u srazu s neprijateljem započeli s pljačkom postrojbi za snabdijevanje. Na otvorenom se bojištu Rakocijevi vojnici nisu mogli ravnopravno suprotstaviti regularnoj i profesionalnoj vojsci koja je bila bolje naoružana. Rakoci se borio za nezavisnost Ugarske, ali je ustanak imao široke odjeke. U pojedinim se odjelima ustanicima upravljalo i na slovačkom jeziku, budući da su i Slovaci u znatnom broju sudjelovali u bitkama *kuruca*.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe
br. 3, Osijek, 2008.

Nakladnik:

Odsjek za povijest - Filozofski fakultet Osijek

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku
Prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku
Doc. dr. sc. Boško Marijan, Filozofski fakultet u Osijeku
Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru
Prof. dr. fra. Marko Karamatić, Franjevačka teologija Sarajevo
Prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli
Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar Pécs
Prof. dr. sc. Marta Dobrotková, Filozofická fakulta v Trnave

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Mr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Prof. dr. sc. Loretana Despot

Računalna obrada i prijelom

Ivan Nećak

Prijevod sažetaka na engleski:

Denis Pavić, prof.

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka